

Ut fra denne summen gjør han så et overslag av de antatte inntekter i november og desember 1815, og kan da med temmelig stor sikkerhet anslå samlede inntekter for hele 1815. Deretter omregner han denne summen til spesies ut fra gjennomsnittskursen for 1815, og kommer til 694 000 spesies i toll og konsumpsjon.

Ut fra dette resonnerer han videre for 1816, og de påfølgende to årene: «Da man for de nærmeste årene ikke bør regne med samme utførsel som i 1815, er i stedet denne summen kun anslått 650 000 spesies».

I punktet som går forut for dette resonnement i budsjettet, og som også gjelder inntektene for toll og konsumpsjon i de tre kommende årene, går han tilbake til årene 1804, 1805 og 1806 da handelen var blomstrende. Men han tar høyde for at det den gangen bare ble innkrevd helt ubetydelige avgifter av samhandelen mellom Norge og Danmark, mens vareutvekslingen mellom de to landene nå vil bli fortollet på vanlig måte. Den aktuelle situasjon tilsa også at de kommende tre årene, nemlig 1816, 1817 og 1818, ikke på noen måte ville bli så favorable for handelen som de tre årene som gikk forut for krigen mot England.

I tillegg ville den kommende mellomriksavtalen med den nye unionspartneren Sverige utvilsomt føre til økt handelssamkvem mellom de to landene, men etter all sannsynlighet til synkende tollinntekter for Norge.

Ut fra slike resonnementer beregnet finansministeren og hans medarbeidere tollinntektene og konsumpsjonsavgiftene til et langt lavere beløp enn i de gylne årene før 1807. Han føyer til at tollinntektene også ville synke fordi det ikke lenger vil bli innført brennevin fra utlandet, men at dette delvis vil bli erstattet gjennom avgifter på redskaper til brenning. Samlet sett er dette et overslag som er forbundet med usikkerhet, men likevel fremkommet gjennom et nøye resonnement.

Tidlig i 1816 kom proposisjonen opp til behandling i Stortinget, og ble der først behandlet av den såkalte tredje komité, som var ferdig med sin behandling av budsjettets utgiftsside 3. april.

Komiteen sluttet seg i det store og hele til hovedpunktene i proposisjonen, og de begrunnelser som er gitt. Det er nødvendig å sette statsmaskineriet i gang, heter det, og gi

regjeringen de nødvendige midler slik at den kan fortsette arbeidet sitt. På den andre siden må man overveie "Statslegemets Kræfter til at oppfylde disse Fordringer, uden derved at opfordre Betingelserne for den borgerlige og huslige Lyksalighed".

Vil nasjonen makte dette?

Men ville nasjonen makte det? Ville folket tåle de byrder som ble pålagt det? Komiteen er ikke sikker:

"Ved Betragtningerne over den anden Punkt, kunde Komiteen ikke undertrykke den Anelse, at det vil falde tungt på Mængden af Nationen, at frembringe, foruden Statsstyrelsens Behov, de Bidrag, Pængevesenets Ophjælpning og de allevegne forøgede Kommune-Afgifter fordrer, særlig paa en Tid, da de Indtægtskilder, Handelen med Udlandet fordum tilbød, synes aldeles udtørrede. Komiteen nærer imidlertid det Haab, at selve dette Savn vil have den velgjørende Virkning, at Nationen vil komme tilbage til den Tarvelighed og Vinskibelighed, som er de sikreste Midler til Velstand; at Følelsen af den nys tilbagevundne Frihed vil vække dens indre Kraft, lære den at benytte de Gaver, Naturen i Landets eget Skjød nedlagde; og at den derved vil sættes istand til, uden Savn av Livets Bekvemmeligheder, at vedligeholde en Statsindretning, som rigtigheden forstaaet og vel bestyret, lover os og vore Efterkommere Nydelsen af Menneskets helligste Rettigheder." (Nielsen. 1902.66)

Det budsjettet som endelig ble vedtatt, var i all vesentlighet det som var foreslått. Utgiftene var likevel økt til 1.4 millioner spesidaler. Budsjettets inntekter ble behandlet senere. Som vi har fortalt, hadde proposisjonen her egentlig gått lenger enn den hadde mandat til ved å redusere de gamle skattene og omkalfatre tidligere ordninger. Få ville gå imot proposisjonen på dette punktet, men formelt sett burde de forandringene som proposisjonen forutsatte, først bli vedtatt gjennom en ny skattelov, og innstillingen om en slik lov var fremdeles ikke ferdig.

Christian Magnus Falsen foreslo da at forslaget om en ny skattelov, når det forelå, skulle behandles i plenum og vedtas med et simpelt flertall. Det skjedde. Loven ble vedtatt 27. juni og

sanksjonert 1. juli. Dermed hadde finansministeren fått full tilslutning for sin plan. Den 6. juni ble Stortinget oppløst etter å ha sittet sammen ett år, og fremtidens draft var ferdigtegnet. Nå gjaldt det å seile mot det nye Norge som budsjettet pekte mot.

Det spørsmål som komiteen stilte, om nasjonen ville klare de mange nye utgifter som ble lagt på folket, var et betimelig spørsmål. Som vi har fortalt ble skattebyrdene tredoblet i løpet av tre år. I tillegg fortsatte den økonomiske krisen med uforminsket styrke, trelasteksporten lå nede. Det norske Nationalblad forteller om en rekke nye konkurser i store handelshus mellom 1816 og 1820, en innsender nevner tallet 100 (Rygg.1918)

Det ble vist vrangvilje og ytt motstand mot både skattene og mot innkrevingen av den såkalte sølvskatten. Noen steder måtte oppebørselsbetjentene bruke lovbestemte tvangsmidler for å inndrive betalingen. I trontalen i 1818 sa kongen likevel at skatteyterne hadde i det hele vist et sjeldent fedrelandssinn og gjort store anstrengelser for å betale sine avgifter. Sorenskriver Gram i Ringerike og Hallingdal uttalte samme år i Stortinget at når det gjaldt inndrivingen av sølvskatten, hadde riktignok 3 eller 4 individer i hans distrikt nektet å betale, men ellers «har enhver Vedkommende vist en Opofrelse, en Anstrængelse for at iagtage Lovenes Bud, der ved flere Leiligheder rørte mig indtil Taarer». Han forteller om bønder som solgte «sit Tømmer, sit Korn, sine Kreaturer» for å skaffe penger til skatten, og allmuen hadde vist en resignasjon «der var en Cato værdig». Folk leverte villig de sølvsaker de hadde reddet gjennom nødsårene slik som «Begere, Søljer, Brystnåler» som «vare kjære Afmindelser fra Fortidens blidere Dage».

Budsjettet var en nødvendig resept, og folket skjønnte det og bar tyngslene selv om det smakte surt. Det gir grunn til ettertanke ikke minst ut fra dagens situasjon i Europa.

Denne artikkelen er skrevet i nært samarbeid med Roar Snedkerud i Finansdepartementet som har skaffet bakgrunnsmateriale, vært virksom konsulent og lagt ned et betydelig arbeid som har gjort det mulig for meg å skrive denne artikkelen. Han har foreslått flere formuleringer som jeg har

funnet dekkende, og har rådført seg med økonomer og økonomihistorikere i og utenfor departementet. Men selvsagt står jeg selv fullt ansvarlig for det faglige innhold.

Kilder:

Brautaset, Camilla: «Da gode råd var dyre» i Malkenes, Runar redaktør (2014) :

Finansdepartementet 200 år/ Norsk økonomi fra bankerott til overskudd. Finansdepartementet.

Dyrvik, Ståle; Feldbæk, Ole (2005): *Mellom brødre.* Aschehougs norgeshistorie

Coldevin, Axel (1983): «Gamle pengeverdier». *Årbok for Helgeland.* 1983. s.48-51.

Eitrheim, Øyvind og Qvigstad, Jan F. (redaktører): *Tilbakeblikk på norsk pengehistorie. Konferanse 7. juni 2005 på Bogstad gård.* Norges Banks skriftserie. Nr. 37

Hodne, Fritz (1981): *Norges økonomiske historie 1815-1970.* J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo

Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal (1965): *Norsk økonomi i det nittende århundre.*

Fagbokforlaget.

Kolsrud, Ole(2001): *Maktens korridorer. Regjeringskorridorene 1814-1940.* Riksarkivarens skriftserie nr. 12.

Keilhau, Wilhelm (1952): *Den norske pengehistorie.* Aschehoug.

Kristiansen, Oskar (1931): *Norges Finanser 1814-1830.* Oslo, Cammermeyers Boghandel.

Malkenes, Runar redaktør (2014) : *Finansdepartementet 200 år/ Norsk økonomi fra bankerott til overskudd.* Finansdepartementet.

Maurseth, Per (1979): *Den norske sentraladministrasjonen historie/ Bind I 1814-1844.*

Universitetsforlaget

Nielsen, Yngvar (1902): *Lensgreve Herman Wedel Jarlsberg/ Tredje Del 1815-1840.* W.C.

Fabritius & Sønner A/C. Christiania

Rønning, Bjørn(1980): *Norges pengesedler og seddelbankvesen inntil 1874*

Rygg, N (1918): *Norges Banks historie/ Første Del*. Kristiania I

Steen, Sverre (1953): *På fallittens rand*. J. W. Cappelens Forlag. AS. Oslo

Stråth, Bo (2005): *Union og demokrati. Dei sameinte rika Noreg-Sverige 1814-1905*. Pax Forlag.

A/S